

A szolgáltatások szabadságától a szabadság szolgáltatásáig

2004 januárjában az Európai Unió minden korábbinál ambiciózusabb tervet dolgozott ki a szolgáltatások szabadságának megvalósítására. Az új szolgáltatási irányelv szerint a származási ország szabályozása az irányadó, a fogadó állam (bármennyire fejlett, polgárai gazdagok, munkabérük magas, szociális védőhálójuk erős) a jogszerű kivételeken túl nem korlátozza a más tagállamból (akár a legszegényebből, legfejletlenebből) érkező szolgáltatók tevékenységét. 2006 májusának végén a tagállamok kompromisszumra jutottak a szolgáltatási irányelvekről: több mint kétszáz módosítási javaslat után a parlamenti vitát követően kialakult szolgáltatási irányelv teljesen kiüresedett, a két éve meghirdetett szabadság helyét ismét a korlátozások újra szélesre tárt köre foglalta el. A körön kívül maradtak a pénzügyi, közlekedési szolgáltatások, kikerültek a „szabadság köréből” az egészségügyi és szociális szolgáltatások. Nyilvánvaló, valami történt a több mint két évvel ezelőtti január és 2006 ősze között, mely megakadályozta, hogy az Európai Unió négy szabadság elvéből (áru, tőke, szolgáltatás, személyek áramlása) az emberhez legközelebb álló szolgáltatások beláthatatlan történelmi időre kimaradtak.

2004 májusában az Európai Unió eddigi legnagyobb bővülésére került sor. Hogy a keleti bővülés az Európai Unió története számára a legmeggrázóbb legyen, arról nem a belépők, hanem az őket körülvevő saját gazdag belső körükből hat évig kiszorító fejlett világ, az Egyesült Államok és Nyugat-Európa tehet. A közép- európai országok és a fejlett nyugat közötti, már a második világháborúig fennálló különbségek a kényszerűen a szovjet érdekszférában eltöltött négy és fél évtizedben hatalmasra növekedtek. De a nemzeti és nemzetközi rendszerváltások idejétől, 1990- től is még további másfél évtizedet várt Európa fejlettebb fele (a leszakadók további leszakításával) tagfelvételükig.

2004-ben az EU tizenötök és az új belépő EU tízek közötti fejlettségbeli különbségek a gazdaság és a társadalom mindhárom fontos mérhető sávjában, az országok, a régiók és az egyes emberek szintjén egyaránt megdöbbentően nagyok. Bár a transznacionális vállalatok önálló hatalmi térré válásával a különben is torzító GDP mérőszámok ma már messze nem egy-egy ország (nemzet) valódi erejét mutatják, a különbségek mégis visszaadják a nagyságrendeket: 2004-ben az EU tizenötök egy főre jutó GDP-jének átlaga árfolyamon mérve 25.400 euró, az EU tízeké pedig 6.400 euró volt. Nemcsak az átlagok eltérésének mértéke jelez két gazdagságában, szegénységében eddig külön vált világot: az EU tizenötök országai közötti két- két és félszeres különbségek hat-nyolcszorosra nőttek. Nem más a helyzet „egy szinttel lejjebb”. Az EU tizenötök leggazdagabb és legszegényebb régiói közötti a magas támogatások ellenére egyáltalán nem csekély- négyszeres eltérések a keleti országok régióinak megjelenésével megduplázódtak.

Ha az EU regionális politikafilozófiája szerint nyilvánvalóan két célt is szolgál a régiók fejlettségének közelítésén keresztül „felfelé” az országok, „lefelé” az egyes emberek gazdagságának, létfeltételeinek közeledését. A közgazdászok és gazdaságpolitikusok- talán

---

¹ közgazdász, intézetvezető egyetemi tanár, 1998-2002 között a MeH EU integrációs ügyekért felelős főcsoportfőnöke. Az írás a Szabad Európa Vitanapok 2006. szeptember 8-án elhangzott előadás írásos változata.

nem véletlen- a felső két szintet, az országokat és a régiókat figyelik, elemzik és nem kis tévedéssel a felzárkózás, vagy elmaradás mértékét ezekkel mérik. Pedig a valóságos felzárkózás tárgya maga az ember, a gazdaság világát szemlélve az egyéni munkavállaló, vállalkozó.

Az Európai Unió 2004-es statisztikái szerint az iparban és a szolgáltatásokban tevékenykedő vállalatok munkavállalóinak bruttó éves átlagkeresete az EU tizenötök tagjai közül Németországban 40.954, az Egyesült Királyságban 41.253 euró volt és a legszegényebb Portugáliában is meghaladta a 15.000 eurót. A 2004 májusában belépett új tagországok közül a magyar munkavállalóé 7.099, a letté 3.805 euró.

Az EU tizenötök polgárai (és munkavállalói) között mért átlagkülönbségek a jövedelmekben legföljebb két és félszeresek voltak, az EU tízek csatlakozásával a huszonötök Európájában már több mint tízszeresek. 2005 elején a minimálbérek szintje Belgiumban 1.210, Hollandiában 1.265, az Egyesült Királyságban 1.197 euró (a legalacsonyabb szintű Portugáliában is 400 euró feletti), az új belépők közül a magyarországi 232, a litván 116, a hamarosan csatlakozó Bulgáriában, Romániában 80 euró alatti: a keleti bővüléssel a különbségek tíz-tizenötszörösekké lettek. A szolgáltatások korábban nagyvonalúan meghirdetett szabadsága ezeket a különbségeket –úgy tűnik- már nem viselte el. A keleti bővüléssel kialakult különbségek réme másfél év alatt szinte teljesen megsemmisítette a szolgáltatási irányelvek szabadság gondolatait.

Miközben a szolgáltatások szabadságának elve megbukni és visszaszorulni látszik, az áruk és a tőkemozgások nemcsak az európai, hanem a globális térben is szabadok. Az elmúlt fél évszázadban a világ bruttó termelése hatszorosára nőtt (a liberalizációt a kereskedelmi korlátok lebontását követve), a külkereskedelem tizennyolcszorosára emelkedett. A múlt század hetvenes éveitől kezdve döntően már nem az áruk mozognak: a tőke telepszik le külföldi országokban és helyben termeli meg nemzeteket áthidaló hozamát. A múlt század hetvenes éviben a világ működőtőke áramlásának mértéke tízmilliárd dolláros nagyságrendű volt, századunk kezdetén már évente meghaladja (százszoros mértékűvé emelkedve) az ezermilliárd dollárt. Az áru és a tőke mozgásának szabadsága azonban az országokat tekintve a legerősebbeket, a vállalatok mind erőteljesebb világát nézve pedig a legnagyobb transznacionális vállalatokat teszi még erősebbé. Nem állítható, hogy a liberalizáció, a nemzetek egymás közötti kereskedelmi és termelési kapcsolatainak bővülése ne hatna az emberiség egészének jólétére vagy létére, de mindez a transznacionális vállalatok, a legerősebb országok (hatalmukból adódó önkaratát sem nélkülöző) újraelosztása mechanizmusának révén valósul meg.

A négy szabadságelv közül a személyek szabad mozgásához szorosan kapcsolódva a szolgáltatások szabadsága az a terület, ahol a nyitás, a korlátok feloldása közvetlenül az egyes ember szabadsága. A négy szabadságelvből ez az a terület, ahol a liberalizáció és a nyitottság a világ történéseinek nagyobb részével ellentétben nem az erősebbet, hanem a gyengébbet, a szerényebb létfeltételek között élőt, az alacsonyabb bérszínvonal mellett dolgozót segíti. A szegényebb munkavállaló, szolgáltató erősebb és versenyképesebb a gazdagabbal szemben. A régiók és az országok remélt (vagy éppen kevésbé várt) közeledése csak áttételesen jelenti a tényleges felzárkózást: a valódi felzárkózás és harmonizáció az egyes emberek, az egyes európai polgárok létfeltételeinek, környezetének, kultúrájának közeledésén keresztül valósul meg.

„Túl sok maradt a korlátozás, különösen a számunkra fontos területeken. Ha Európa ilyen tyúklépésekben halad előre, akkor fel kell adnia vágyát, hogy valaha is versenyképes legyen a világ más részeivel.” - reagált Szájer József európai parlamenti képviselő a szolgáltatási irányelvek kiüresítésére.

Heisenberg írja: „Ha valaki megkérdezné, mit tartok Kolombusz Kristóf legnagyobb érdemének, nem azt felelném, hogy... a legaprólékosabb részletességgel készült fel az expedícióra, hajóit véghetetlen szakértelemmel szerelte fel- mások is ugyanilyen jól megtették volna. Nem, mert az volt a legemlékezetesebb tette, hogy el merte hagyni az ismerős földi térségeket és nyugat felé hajózott, messze túl azon a ponton, ahonnan visszafordulva, készletei kitarthattak volna hazáig”.

Pontosan talán még nem látszik Európa történetének kritikus felezőpontja, de az Európai Unió valahol közele felé járhat. Bátortalan továbbhajózni, visszanéz a régi, már meg sem lévő partokra és kezdeti időkre. Egy helyben állva, vagy olykor vissza is sodródva végleg elveszti versenyképességét a világban, de belső terében is elszalasztja országai, régiói, polgárai egymáshoz való közeledését, harmonizációját.